

Proje Bazlı Yeni Teşvik Sisteminin AB Teşvik Sistemi İle Karşılaştırılması

Prof. Dr. Gülsüm Gürler HAZMAN*

Aysun KARAMIKLI**

Özet

Günümüzde önemli politika araçlarından birisi olan teşvikler, devlet tarafından ekonomik faaliyetlerin gelişimi için sağlanan maddi veya maddi olmayan destek ve yardımlardır. Teşviklerin önemi, 20. yüzyıl başından itibaren artmaya başlamış ve 2004 yılında Avrupa Birliği müzakereleri ile birlikte günümüze kadar çeşitli amaçlara yönelik olarak gelişim göstermiştir. Ülkelerde gelişmişlik özelliklerine göre teşvikler geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Türkiye’de 2016 yılında yatırımları proje bazında teşvik etmek, teknolojik verimliliği artırmak ve katma değeri yüksek ürünler geliştirmek için proje bazlı yeni teşvik sistemi geliştirilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de proje bazlı teşvik sistemi ile Avrupa Birliği ülkelerinin genel anlamda teşvik sistemlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır ve destek programları arasında farklılıklar ve benzerlikler olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Proje Bazlı Teşvik, Vergisel Teşvik, AB, Türkiye

JEL Sınıflama Kodları: H22, H20, O31

Comparison of Project Based New Incentive System with EU Incentive System

Abstract

Incentives, which are one of the important policy tools today, are financial and intangible support and assistance provided by the state for the development of economic activities. The importance of incentives began to increase from the beginning of the 20th century and has evolved for various purposes since 2004 with the European Union negotiations. Incentives are developed and implemented according to their development characteristics in the countries. Project-based incentive system was developed in 2016 in Turkey to encourage investments on a project basis, to increase technological efficiency and to develop products with high added value. This study aimed to compare the countries of the European Union with project-based incentive system in Turkey and has highlighted that there are differences and similarities between the general system of incentives and support programs in these countries.

Keywords: Project-Based Incentive, Tax Incentive, EU, Turkey

JEL Codes: H22, H20, O31

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, gulsungurler@hotmail.com

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, aysunkrmkl@gmail.com

Giriş

Devlet tarafından maddi ve maddi olmayan araçların kullanılması ile sağlanan destekler olarak ifade edilen teşvik uygulamaları önemli maliye politikası araçlarındandır. Teşviklerin önemi Dünya’da 20. yüzyıl, Türkiye’de ise 1980 sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte daha da artmıştır. Teşvikler, tarihsel süreçte çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanılmıştır. Teşviklerin amacında genellikle ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirleyici rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkeler için daha çok verimliliği artırmak ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için teşviklerden yararlanılırken, gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için teşviklere başvurulmaktadır.

Türkiye’de modern anlamda teşvikler 2004 yılından itibaren Avrupa Birliği müzakereleri ile artmaya başlamış, 2009 ve 2012 yıllarında da teşvik sistemi büyük bir değişime uğramıştır. 2012 yılında üretim ve istihdamı artırmak için bölgesel gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak yeni teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir. 2012 yılında açıklanan teşvik sisteminden sonra 2016 tarihinde belli yatırımların proje bazında desteklenmesi için 2016/9495 sayılı Karar ile proje bazlı yeni teşvik sistemi geliştirilmiştir. Bu teşvik sistemi ile ithal girdi bağımlılığını azaltacak, teknoloji kapasitesini geliştirecek, Ar-Ge yoğun ve yüksek katma değerli yatırımların proje bazında desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda desteklenmesi uygun görülen projeler için çeşitli destek unsurlarına yer verilmiştir. Bu çalışmada proje bazlı teşvik sistemi temel hatlarıyla açıklanarak, yer yer Avrupa Birliği teşvik unsurları ile karşılaştırılarak mevcut durum değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle teşvik kavramı, amaçları ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından proje bazlı teşvik sistemi gelişimi ve amaçları incelenerek teşvik sistemi kapsamında sağlanan destek unsurları açıklanarak, Avrupa Birliği kapsamındaki teşvik unsurları ile karşılaştırılarak, Türkiye için mevcut durum analizi yapılmıştır.

1. Teşvik Kavramı Tanımı ve Önemi

Türk Dil Kurumu teşvik terimini “isteklendirme, özendirme” olarak tanımlamıştır (TDK, 2020). Literatürde teşvik kavramı farklı şekillerde olabilmektedir. Sübvansiyon (subsidy), aynı yardımlar (relief in kind), devlet yardımı (state aid), prim, destek (grant), uygun koşullu krediler (loan), vergisel teşvik (tax incentive), ucuz krediler, mali yardım (financial assistance), üreticiye yapılan transfer harcamaları (iktisadi transfer harcamaları) gibi çeşitli terimlerdir. Teşvikler ile ilgili dünya genelinde kapsamlı girişimlerde bulunan kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği teşvik alanında önemli çalışmalarda bulunan uluslararası kuruluşlardır. Teşvik kavramı uluslararası kuruluşlardan Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği’nde sübvansiyon olarak ifade edilmektedir (Yavan, 2011: 29). Uluslararası olarak kabul edilen teşvik tanımı, ulusal hesaplar oluşturmak için kullanılan Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü’nün ve ticareti etkileyen sübvansiyonların kullanımını düzenlemek amacıyla kullanılan Dünya Ticaret Örgütü (WTO)’nün tanımıdır. Bu teşvik tanımı, “bir devlet veya bir devlet temsilcisi tarafından yapılan ve alıcılarına fayda sağlayan finansal katkıdır” (Steenblik, 2007: 8) şeklindedir. Ülke özeline bakıldığında ise teşvik kavramı, belirli sektörlerin ya da bölgelerin diğerlerine oranla daha fazla gelişimini sağlamak için devlet tarafından sağlanan maddi ve/veya maddi olmayan destek, yardım ve özendirmeler olarak ifade edilebilir (Şaşmaz ve Öztürk, 2019: 251). Diğer bir ifade ile teşvikler, ülkelerin kalkınma politikalarına, sosyal, ekonomik ve toplumsal yapılarına bağlı belirli alanların gelişimini sağlamak amacıyla devlet tarafından maddi veya maddi olmayan yardım ve destekler olarak tanımlanabilmektedir (Candan ve Yurdadoğ, 2017: 156).

Devlet tarafından verilen teşvikler özel sektöre yönelik olarak tedbirleri kapsamakta ve mevcut olan yatırımlar ile istihdamın korunmasını

amaçlamaktadır. Bundan dolayı devletler, ekonomide mevcut olan firmaların ayakta kalabilmesi için özel sektörü farklı yöntemlerle desteklemektedirler (Karakurt, 2010: 144). Teşvikler genel itibarıyla, ekonomik faaliyetleri belli alanlarda daha da iyi hale getirmek amacıyla uygulanmaktadır. Teşviklerin yatırımları cazip hale getirmesi sayesinde üretimin, istihdamın ve büyümenin artırılması hedeflenmektedir. Diğer yandan sektörlerin güçlendirilmesi, bölgesel dengenin sağlanması ve yatırımların artırılması ile küresel anlamda rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır (Altay ve Karabulut, 2017: 190).

Son dönemde küresel anlamda ekonominin hızlı bir değişime uğradığı ve belirsizlikler ile konjonktürde küresel gelişim ve değişimlere ülkelerin uyumu ile kalkınma sürecine adaptasyonu için sanayinin desteklenmesi ön plana çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde devletin sanayiye sağlayacağı destekler, sanayinin tesisi, korunması ile rekabet ortamına hazır hale getirilmesi için önemli hale gelmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 330).

Devletin ekonomiye müdahalesinde en önemli araçların başında maliye politikası araçları gelmektedir. Bu araçlardan teşvik politikası ise ekonomiye müdahalede ekonomik büyüme ve bölgesel kalkınmayı sağlamak, istihdam oluşturmak, uluslararası rekabeti sağlamak şeklinde temel amaçları kapsamaktadır (Candan ve Yurdadoğ, 2017: 157). Ayrıca yabancı sermayeyi ülkeye çekmek, ülkede teknolojik verimliliği artırmak, kaynak dağılımında etkinlik sağlanması ve devletin müdahale sebeplerinin de temelini oluşturan piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi gibi birçok teşvik amaçlarından bahsedilebilmektedir (OECD, 2001: 7). Teşviklerin diğer önemli gerekçelerinden birisi de ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Çünkü ekonomik büyüme, kamu gelirlerinde artışa ve bu bağlamda vergi oranlarının düşmesine ve kamu hizmetlerinin de iyileşmesine yol açabilmektedir (Peters ve Fisher, 2007: 27). Ülkeler yabancı yatırımları ülkeye çekmek, yerli yatırımları ise ülke sınırları

içerisinde tutmak amacıyla destek ve teşvikler vermektedirler. Bu kapsamda ülkelerdeki teşvik uygulamaları incelendiği zaman standart olarak bir teşvik modelinden bahsedilememektedir (Karakurt, 2010: 143). Çünkü teşvikler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikaları ve gelişmişlik düzeyleri gibi unsurlar bağlamında değişiklik göstermektedir. Ancak uygulanan tüm teşviklerin temel hedefi toplumsal refahın artırılmasıdır.

2. Türkiye’de Teşviklerin Tarihsel Gelişimi

Teşvik sisteminin gelişimine bakıldığında, Osmanlı Devleti döneminde 1863 yılında oluşturulan İslah-ı Sanayi Komisyonu oluşturulması önem arz etmektedir. Oluşturulan komisyonda; sanayinin oluşturulması amacıyla gümrük resimlerinin artırılmasının sağlanması, esnafın şirket kurması, kurulacak şirketlere sermaye bulunması, sanayi mektepleri oluşturulması, sergilerin kurulması yoluyla yerli mallarının halka tanıtılması amaçlanmıştır (Susam, 2010: 28).

Osmanlı Devletinde teşvik ile ilgili ilk çıkarılan yasa 1913 yılında Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkatidir. Cumhuriyet döneminde 1927 yılında 1913 sayılı Teşviki Sanayi Kanunu hammadde, makine ve donatma, sanayileşme gibi ciddi teşvikler sağlamıştır. Söz konusu uygulama I. Dünya Savaşı’nın başlaması ile etkisini kaybetmiş birçok kuruluş savaş nedeniyle haberdar olamamıştır (Yavan, 2011: 71). Ayrıca ithal ikameci teşviklere ağırlık verilmesiyle ilgili kanun amacına hizmet edememiş ve 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Karabıçak, 2013: 266). Ekonomi politikaları kapsamında ilk olarak 1946 yılında İvedili Sanayi Planı, 1947 yılında İktisadi Kalkınma Planı (Vaner Planı) hazırlanmıştır. 1954 yılına gelindiğinde Türkiye’de kalkınma hamlesi için yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyulmuş ve 5821 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” yürürlüğe girmiştir (Altay ve Karabulut, 2017: 190).

Türkiye’de yatırımların ve ihracatın devlet tarafından teşvik edilmesi 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin kurulması ile başlamıştır. 1961 Anayasası ile getirilen planlı kalkınma ve bununla birlikte hazırlanan beş yıllık kalkınma planları özel sektör için yol gösterici iken kamu sektörü için ise emredici özellikler göstermiştir (Yavan, 2010: 75). Özellikle beş yıllık kalkınma planlarına uyumlu özel sektöre yönelik vergisel teşvikler, finansal teşvikler, faiz indirimleri gibi mali teşvikler uygulamaya koyulmuştur. 1980’li yıllara kadar ithal ikameci bir teşvik sistemi hâkim iken 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye’de ithal ikameci kalkınma stratejisinden dışa açık kalkınma stratejisine geçilmiştir (Kılıçaslan ve Kılıç, 2016: 3974). Böylece ihracatta vergi iadesi, teşvik primi gibi direkt olarak ihracata bağlı nakit destekler ile ihracatı artırıcı teşvik politikalarına ağırlık verilmiştir. 1990’lı yıllarda Gümrük Birliği Anlaşması sonucunda imzalanan teşvik sistemi AB ile uyumlaştırılarak nakit krediler kaldırılmış ve vergisel teşvikler ön plana çıkmaya başlamıştır (Leblebici, 2002:6).

2002 yılında 2002/4720 sayılı karar ile Avrupa Birliği istatistik ve veri tabanına uyum sağlamak amacıyla İstatistikî Bölge Birim Sınıflandırılmasına (İBBS) geçilmiştir. İBBS ile Düzey 3 ile iller, Düzey 2 ile bölgeler, Düzey 1 ile yakın ve komşu iller sınıflandırılarak Türkiye 3 bölgeye ayrılmıştır. İBBS’nin teşvikler açısından önem arz ettiği ifade edilebilir. Türkiye’de uygulanan teşvik sisteminde 2009 yılında bir düzenleme yapılarak daha fazla yatırım alanının teşvikten faydalanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, ithalat ve ihracatta rekabetin geliştirilmesi, rekabetin artırılması, yeni istihdam olanaklarının oluşturulması gibi alanlar öncelikli olarak ele alınmıştır (Yılmaz, 2016: 2). 2012 yılında gündeme gelen yeni teşvik sistemi 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” de önceki uygulamaya benzer özellikler göstermiştir. Temel olarak, gelişmemiş bölgelerde gerekli yatırımların ve kalkınmanın sağlanması ile stratejik ve teknolojik dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi amaçlarını

taşımaktadır. 2012 yılında açıklanan 2012/3305 sayılı karar ile teşvik paketinin destek unsurları verilmiştir. Genel teşvik, bölgesel teşvik, büyük ölçekli yatırımların teşvikleri ve stratejik yatırımların teşviki olarak ayrılarak teşviklerde toplamda 9 adet destek unsuru uygulamaya konulmuştur. Teşvikler dört gruba göre katma değer vergisi istisnası, gümrük vergi muafiyeti, vergi indirim, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, faiz desteği ve katma değer vergisi iadesinden oluşmaktadır. Ayrıca sadece altıncı bölgede geçerli olmak üzere sigorta primi desteği ile gelir vergisi stopajı desteği teşvikleri açıklanmıştır. Diğer yandan 2016 yılında yeniden ele alınan teşvik sistemi 2016/9495 sayılı “Proje Bazlı Yeni Teşvik Sistemi” önceki uygulamalardan farklı olarak, özellikli alanlarda proje şeklinde tasarlanan yatırımların teşvik edilmesini de gündeme getirmiştir. Bunun yanında önceki teşvik uygulamalarının yer almayan enerji ve ücret desteği bundan böyle teşvik araçları kapsamına girmiştir.

3. Proje Bazlı Yeni Teşvik Sistemi

Türkiye’de uygulanan teşvik politikalarıyla farklı dönemler itibarıyla üretim, yatırım ve ihracatın farklı araçlarla desteklediği söylenebilir. 1980 sonrası benimsenen ihracata dayalı büyüme modelinde, teşvikler aracılığıyla ihracat desteklenmeye başlanmıştır. Hazine ve Maliye Bakanlığı Devlet Destekleri Genel Müdürlüğü (2019)’nün “2019 Bütçesi Makroekonomik Gelişmelere İlişki Değerlendirmede” Türkiye’de yatırımların teşvik edilmesiyle üretim, istihdam ve rekabet gücünün yükseltilerek sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma hedefine ulaşılabileceği ifade edilmiştir.

3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’da yer alan amaçlara ilave olarak, belli yatırımların proje bazında desteklenmesi için 2016 yılında 6745 sayılı “Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Proje Bazlı Teşvik Sistemi, 26.11.2016 tarihli ve 29900 sayılı Resmî

Gazete’ de “2016/9495 sayılı Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar” yayımlanması ile birlikte yürürlüğe girmiştir.

2019 yılında ise, 07.08.2019 tarih ve 30855 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1402 ve 1403 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararları ile yatırım teşvik sisteminde önemli değişikliklere gidilmiştir. Söz konusu kararlar ile yatırımlara proje bazlı destek verilmesine ilişkin düzenlemede bazı değişikliklere gidilmiştir. Proje bazlı teşvik sistemini ilgilendiren değişiklik asgari sabit yatırım tutarı ile ilgilidir. 1403 sayılı Karar’dan önce, yatırım projelerinin bu kapsamda teşviklerden yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarınının 100 milyon ABD Doları olması gerekirdi. Söz konusu karara göre Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı, “Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar” kapsamına alınmış ve asgari sabit yatırım tutarında değişiklik yapılmıştır. Buna göre asgari sabit yatırım tutarınının, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında desteklenmesine karar verilen yatırımlar için, 50 milyon Türk Lirası diğer yatırımlar için ise, 500 milyon Türk Lirası olması gerekmektedir.

3.1. Proje Bazlı Yeni Teşvik Sisteminin Amaçları

Yatırım teşvik sistemi özellikle dünya genelindeki teşvik uygulamalarının da etkisiyle son yıllarda sürekli değişim içerisine girmiştir. Yapılan mevzuat düzenlemeleri ile yatırımcılara daha kolay ve daha fazla teşvik uygulamaları sunularak, bu teşviklerden yararlanmaları sağlanmıştır. Bu bağlamda 2016 tarihli 9495 sayılı “Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar” ile kalkınma planlarındaki ve yıllık programlardaki hedeflerle bağlantılı olacak şekilde, üretimde dışa bağımlılığını azaltacak, teknolojik dönüşümünü gerçekleştirecek, arz güvenliğini sağlayacak, Ar-Ge yoğun ve yüksek katma değerli yatırımları hayata geçirecek yatırımlar proje bazlı olarak desteklenmektedir. Bu karar kapsamında (Karabağ, 2018: 58);

- Türkiye’de, gelecekte veya mevcut durumda oluşabilecek ihtiyaçları giderme,
- Katma değeri yüksek ürünler sağlanma,
- Üretim kapasitesinin eksik olduğu ürün, mal ve hizmetlerde arz güvenliğini sağlama,
- Türkiye’de çeşitli sektörlerde rekabeti güçlendirme,
- Türkiye’de teknolojik olarak açığın olduğu alanlarda teknoloji kapasitesini geliştirme,
- Teknolojik dönüşümü hızlandırma ve pozitif dışsallık sağlama,
- Ülkede ithalata olan bağımlılığı düşürme,
- Türkiye’de üretimin olmadığı ya da eksik olduğu alanlarda yeni nesil teknolojilerden yararlanarak üretim sağlama,
- Yüksek katma değerli ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar sağlama,
- Türkiye’de hammadde potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik yatırım hedeflenmektedir.

Çok farklı uygulama türleri olan teşviklere rağmen Türkiye’de beklenen ihracat artışı yaşanmadığından dünya ölçeğinde bilinirliği yüksek markalar ortaya çıkarmak adına proje bazlı desteklerin katkı sağlayacağı beklenmektedir (Takım ve Ersungur, 2018: 742). Çünkü proje bazlı teşvikler üretimde ithal girdi bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir. Özellikle stratejik sektör olarak ifade edilen üretimde ithal girdi payının yüksek olduğu sektörlerle yönelik uygulanan bu teşvikler, hammadde üretiminin yurt içinde sağlanmasını temel almaktadır. 135 milyar liralık yatırımı kapsayan 23 projeyi içerisine alan bu mekanizmayla, ihracatta 6 milyar dolarlık artış, ithalatta ise 12 milyar dolardan fazla düşüş hedeflenmektedir (Karagöl, 2018: 156).

Proje bazlı desteklerin yatırımcıları yatırım kapasitelerini genişletme yani daha fazla büyümeleri konusunda cesaretlendireceği hatta fayda-maliyet analizi çerçevesinde bakıldığında bölge ya da ülke için kamusal faydalar içereceği ifade edilmektedir (Oden, 2008: 4).

3.2. Proje Bazlı Yeni Teşvik Sisteminin Destek Unsurları

Mevcut teşvik sistemi (2012/3305 sayılı Karar) ile proje bazlı teşvik sistemi sağladıkları destek unsurları bakımından incelendiklerinde, proje bazlı teşvik sisteminin bazı ek teşvik unsurları ile ön plana çıkmaktadır. Söz konusu projeler için sağlanabilecek destekler Tablo 1’de gruplandırılmaktadır.

Tablo 1: Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları

Vergisel Teşvikler	İstihdam Destekleri	Finansman Destekleri	Yatırım Yeri İle İlgili Destekler	Diğer Destekler
1)KDV İstisnası 2)Gümrük Vergisi Muafiyeti 3)Vergi İndirimi veya İstisnası 4)KDV İadesi	1)Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği 2)Gelir Vergisi Stopajı Desteği 3)Nitelikli Personel Desteği	1)Enerji Desteği 2)Faiz Desteği/ Hibe Desteği 3)Sermaye Katkısı	1)Altyapı Desteği 2)Yatırım Yeri Tahsisi	1)İzin, Tahsis, Ruhsat, Lisans ve Tescil Kolaylığı 2)Kamu Alım Garantisi

Kaynak: 2016/9495 Sayılı Proje Bazlı Yeni Teşvik Sistemi

Her bir proje için alınacak ayrı bir Cumhurbaşkanlığı Kararı ile proje bazlı bir destekleme sistemi geliştirilmiştir. Desteklenmesi uygun görülen projelere yönelik vergisel, istihdam, finansman, yatırım ve diğer destekler şeklinde destek unsurları oluşturulmuştur. Bunlardan öncelikle vergisel destekler kapsamında “gümrük vergisi muafiyeti”, “KDV istisnası”, “vergi indirimi veya istisnası”, “KDV iadesi” ne yer verilmiştir. İstihdam destekleri olarak “sigorta primi işveren hissesi desteği”, “gelir vergisi stopajı desteği” ve “nitelikli personel desteği”, diğer taraftan finansman destekleri kapsamında “faiz desteği”, “sermaye katkısı”, “enerji desteği” geliştirilmiştir. Yatırım yeri ile ilgili destekler dâhilinde ise “altyapı desteği”, “yatırım yeri tahsisi” yer almaktadır. Tüm bunlara ek olarak “kanunlarla getirilen izin, tahsis, ruhsat, lisans ve tesciller”, “kamu alım garantisi” gibi diğer teşvik sistemlerinde yer alan destek unsurlarına yer verilmiştir.

2016/9495 sayılı karar çerçevesinde, proje bazlı teşvik sistemi 2012/3305 sayılı mevcut teşvik sistemine ilaveten; personel desteği (nitelikli), enerji ve altyapı desteği ile özellikle bazı kanunlarla getirilen çeşitli kısıtlayıcı hükümler (izin, tahsis, ruhsat, lisans ve tesciller) için istisna uygulaması vb. kolaylaştırıcı düzenleme yapılması gibi yeni destek unsurları içermektedir.

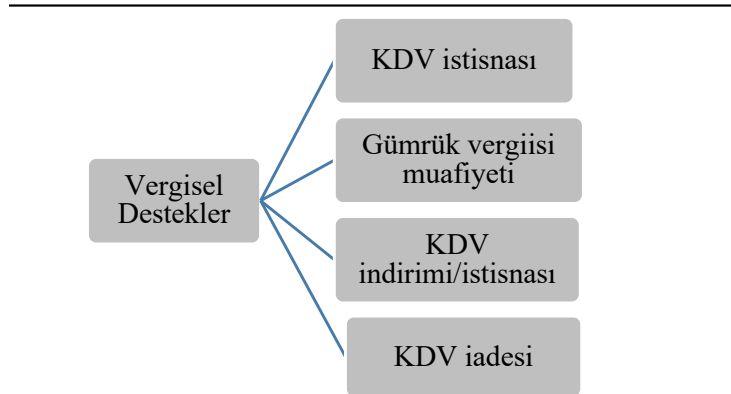
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020), 31.12.2019 itibarıyla yayınladığı uygulama sonuçlarında destek kararı yayınlanan proje sayısı 26 olarak belirlenmiştir. 26 projede öngörülen yatırım tutarı 76 Milyar TL, öngörülen istihdam 28 Bin, öngörülen yıllık ihracat tutarı 8 Milyar Dolar ve önlenmesi beklenen yıllık ithalat tutarı 4 Milyar Dolar olarak belirlenmiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020) tarafından hedeflenen yatırım konuları ise şu şekilde sıralanmıştır;

- Yenilenebilir Enerji Teknolojileri
- Entegre Metal Üretimi
- Petrokimya
- Biyoteknoloji ve Nanoteknoloji
- BIT ve Elektronik
- İlaç ve Tıbbi Cihaz
- Kimyasal Maddeler
- Raylı Sistemler
- Savunma, Hava ve Uzay Teknolojileri
- Tarım ve Hayvancılık Teknolojileri

3.2.1. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları: Vergisel Teşvikler

Teşviklerde kullanılan vergisel destekler, belli bir kazanç ya da iradın vergiden istisnası diğer bir ifadeyle verginin farklı yöntemler ile ertelenmesidir. Vergisel teşvikler, farklı hedefler için kullanılabilen ve bu hedeflerin başında yerli yatırımlar ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülke içine çekmek amaçlanmaktadır. Bu iki genel amacın dışında işsizliğin azaltılması, belli ekonomik sektörlerin ya da faaliyet türlerinin teşviki ve bölgesel gelir ile gelişme farklılıklarının azaltılması diğer amaçlar arasında sıralanmaktadır (Tekin, 2006: 301-302).

Vergi teşvikleri, firmaların belli proje ya da sektörlere yatırımlarının yapılmasını sağlamak için vergi yükünü azaltan herhangi bir destek unsuru olarak tanımlanabilir. Bu teşvikler; karın düşük vergilendirilmesi, hızlandırılmış amortisman, vergi tatili, makine ve hammadde için indirimli tarife uygulanması gibi unsurları kapsamaktadır (UNCTAD, 2000: 12). Proje bazlı teşvik sisteminde yer alan 4 ayrı vergisel teşvik unsuru Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Proje Bazlı Teşvik Sisteminde Vergisel Destekler

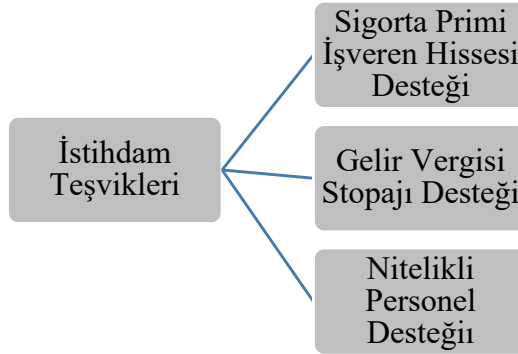
Ayrıca 2016/9495 sayılı kanuna göre bina inşaat harcamaları için KDV iadesi, yatırım tutarının 2 katına kadar kurumlar vergisi indirimi veya 10 yıla kadar kurumlar vergisi istisnası öngörülmüştür.

Teşvikler gelişen teknoloji ile birlikte hızlı bir değişim geçirmeye devam etmektedir. Yeni teşvik programları uygulanmakta ve mevcut programlarda daha cömert hale gelmektedir. Bu teşvik programlarından vergisel teşvik paketleri zaman zaman özel olarak tasarlanmış belirli yatırım projeleri için AB ülkeleri arasında yaygındır. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerin de dörtte üçünde vergi tatili ve vergi indirimleri gibi çeşitli destek ve teşvikler sunmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin yüzde 40'ının tüm kesimlerinde ve sektörlerinde düşük oranlı kurumlar vergisi sağlayan teşvikler mevcuttur (UNCTAD, 2018: 149). AB'ne üye ülkelerde de genelde vergi tatili ile vergi ertelemeleri yaygın kullanıma sahip vergi teşviklerindedir (Giray, 2016: 203).

3.2.2.Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları: İstihdam Teşvikleri

Türkiye'de teşvik aşamaları çeşitli süreçlerden geçmiş olsa da genel amaçların en önemlileri arasında istihdamı arttırmak gelmektedir. Uluslararası alanda istihdama yönelik faaliyet gösteren Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün temel hedefini, insanların verimli işleri özgürce seçmeleri ve çalışmalarını oluşturmaktadır. Çünkü istihdam yapısının verimli olarak sağlanamaması, insanlar için hayatlarını sürdürmeyi zorlaştıracaktır. Ayrıca ekonomik gelişmenin olmaması ile insanların kişisel anlamda mutlu olmamalarına neden olacaktır. Bu gibi nedenlerle ILO, dünyada istihdamı arttırmaya çalışmaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2020).

Türkiye'de teşvik sistemleri ile özel sektörün yatırımlarının artışı sağlanarak istihdamın artırılması amaçlanmaktadır. Diğer yandan Türkiye'de istihdamı arttırmaya dönük olarak "İstihdam Seferberliği Programı" oluşturulmuştur. Bu bağlamda teşvik sistemlerinde istihdam arttırılmasına dönük olarak çeşitli destek unsurları belirlenmektedir. 2016 yılında yürürlüğe giren proje bazlı teşvik sistemi ile de istihdama dönük olarak 3 unsur belirlenmiştir. Bu teşvik unsurları şekil 2'de verilmiştir;

Şekil 2: Proje Bazlı Teşvik Sisteminde İstihdam Teşvikleri

2016/9495 sayılı proje bazlı teşvik sistemine göre istihdam destekleri ile ilgili ayrıntılar arasında; 10 yıla kadar sigorta primi işveren hissesi desteği, 5 yılı geçmemek üzere aylık brüt asgari ücretin 20 katına kadar nitelikli personel desteği, 10 yıl süreyle gelir vergisi stopajı desteği yer almaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

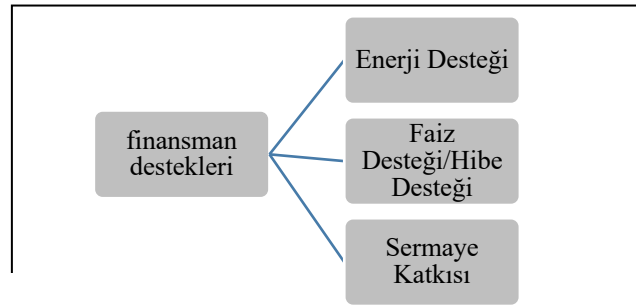

3.2.3. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları: Finansman Destekleri

Günümüz koşullarında yatırımcıların belli sektör ve belli bölgelerde rekabet gücünü artırmak için yeni teknolojik imkânlardan yararlanmaları, maliyetleri artırmakta ve finansman sorunlarına yol açmaktadır. Bu sebeple yatırımcılara sağlanan finansman desteği yatırım maliyetlerinin azalmasına destek olmaktadır. Bu kapsamda proje bazlı teşvik sistemi ile finansman desteği sağlanmaktadır. 2016/9495 sayılı kanuna göre finansman desteğine ilişkin ayrıntılar aşağıda verilmiştir;

- “Enerji tüketim harcamalarının % 50’sine kadar en fazla 10 yıl süreyle enerji desteği,
- Yatırımın finansmanında kullanılan yatırım kredisi için 10 yıla kadar faiz veya kâr payı desteği,
- Hibe desteği
- Yatırım tutarının %49’unu geçmemek üzere ve edinilen payların 10 yıl içerisinde halka arz veya yatırımcıya satışı şartıyla sermaye katkısı,”

2016 yılında yürürlüğe giren teşvik sisteminde belirlenen finansman destekleri Şekil 3’de verilmiştir;

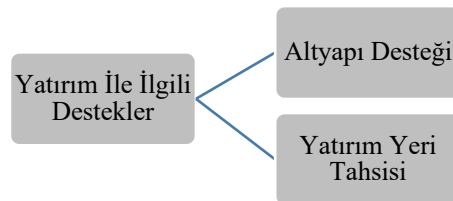

Şekil 3: Proje Bazlı Teşvik Sisteminde Finansman Destekleri

3.2.4. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları: Yatırım İle İlgili Destekler

2016 yılında kabul edilen proje bazlı teşvik sistemine göre yatırım ile ilgili destek unsurları (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020);

- 49 yıl süreyle bedelsiz olmak kaydıyla yatırım yeri tahsisatı ve eğer öngörülen istihdamın 5 yıl sağlanması şartıyla yatırımın tamamlanmasını müteakip söz konusu taşınmazın bedelsiz olarak yatırımcıya devredilmesi,
- Projenin gerektirdiği durumlarda altyapı desteği, şeklindedir.

Şekil 4: Proje Bazlı Teşvik Sisteminde Yatırım İle İlgili Destekleri

3.2.5. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Destek Unsurları: Diğer Destekler

Proje bazlı teşvik sistemine göre vergisel, finansman, istihdam ve yatırımlara sağlanan teşviklere ek olarak diğer teşvik unsurları da belirlenmiştir. Bu teşvik unsurları izin, tahsis, ruhsat, lisans ve tescil kolaylığı ile kamu alım garantisidir. Burada yatırım tutarının %49'unu geçmemek üzere ve edinilen payların 10 yıl içerisinde halka arz veya yatırımcıya satış şartıyla devlet tarafından yatırıma ortak olunması ve proje bazlı yatırım konusu **ürüne**, süresi ve miktarı Bakanlar Kurulunca belirlenecek alım garantisi söz konusudur.

Bu teşvikler kapsamında, 2018 yılı için, toplam yatırım tutarı 135.000 milyon TL olan 23 proje özellikle savunma sanayi, petrokimya, tıbbi cihaz ve teknolojik yatırımlar yer almaktadır. 2019 yılında ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yayınladığı 31.12.2019 tarihli bilgilendirme sonuçlarında destek kararı yayınlanan proje sayısı 26 olarak belirlenmiştir. Bu projelerden gerçekleştirilen 8 projede öngörülen istihdam ise toplam 8404 kişidir.

4.Yatırım Teşvik Sistemi ile Proje Bazlı Teşvik Sistemi Karşılaştırılması

2012 yılında kabul edilen 3305 sayılı yeni teşvik sistemi ile devlet destekleri sistemli bir yapıya büründürülmüştür. Türkiye'nin özellikle teşvik unsurları 4 ana başlık altında; genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, öncelikli yatırımların teşviki, stratejik yatırımların teşvikinden oluşmaktadır. Türkiye 6 bölgeye ayrılmış ve teşvik unsurları 6 bölgeye göre farklılaştırılmıştır. Genel itibarıyla 2012 yılı 3305 sayılı teşvik kanunu ile;

- Katma değeri yüksek yatırımlara yatırımcıları yönlendirmek,

- Ulusal üretimi ve istihdamı artırmak,
- Araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek,
- Yabancı sermayeyi ülkeye yatırım amaçlı çekebilme,
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirmek hedeflemektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019: 13).

Proje bazlı teşvik sisteminde vergisel teşvikler, istihdam teşvikleri, finansman teşvikleri, yatırım teşvikleri ile diğer teşvikler yer almaktadır. 2012 yılında kabul edilen teşvik sistemine ek olarak 2016 yılında proje bazlı teşvik sistemi ile ilave destek unsurları getirilmiştir. Proje bazlı yeni teşvik sistemi mevcut teşvik sistemine ilaveten; nitelikli personel desteği, enerji desteği, altyapı desteği ile Kanunlarla getirilen izin, tahsis, ruhsat, lisans ve tesciller ile diğer kısıtlayıcı hükümler için istisna getirilmesi veya yasal ve idari süreçlerde kolaylaştırıcı düzenleme yapılması gibi yeni destek unsurları içermektedir.

Genel olarak 2012/3305 sayılı teşvik sistemi ile 2016/9495 sayılı teşvik sistemi karşılaştırıldığında, 2012 yılı teşvik sisteminin devlet desteklerini daha sistemli ve aktif hale getirdiği, bölgeler arasında yer alan gelişmişlik farklarının en az seviyeye indirilmesi, yatırımların artırılması, üretim ve istihdam hacminin sağlanması gibi hedefler yer almaktadır. 2012 yılı mevcut teşvik sistemine göre 2016 yılında kabul edilen proje bazında teşvik sistemi daha spesifik hale büründürülmüş ve son küresel gelişmelere göre önem arz eden sektörlerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Buradan hareketle 2012 yılındaki mevcut ve sistemli teşvik yapısına ek olarak 2016 yılında kabul edilen proje bazlı teşviklerin genel amaçlardan daha özel amaçlara indiği ve son dönemlerde stratejik önemi artan projelerin desteklenmesinin amaçlandığı ifade edilebilir.

2019/30892 sayılı “Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı Uygulama Esasları Tebliği” ile 2012 tarihli 3305 Sayılı Karar ve 2016 tarihli 9495 Sayılı Karar hükümleri çerçevesinde Türkiye’de orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli sektörlerdeki katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretimini artırmaya yönelik olarak yürütülecek Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programının uygulama esaslarını tespit etmek amaçlanmıştır. Program, Türkiye’de katma değerli üretimin artırılmasını amaçlamaktadır. Programda, Türkiye için uluslararası rekabet gücünü arttıracak kritik öneme sahip ürünlerin ülke içinde üretiminin sağlanması ve dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir. Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu teknolojik gelişime katkı sağlayacak yatırım projelerinin söz konusu program kapsamında hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

5. Proje Bazlı Teşvik Sistemi Unsurlarının AB Teşvik Sistemi ile Karşılaştırılması

Ulusal firmaların yurt dışı yatırımları tercih etmesi, ulusal ekonomi için önemli bir sorundur. Çünkü son zamanlarda ulusal firmaların Avrupa ülkelerinin sunduğu teşvikleri göz ardı etmeyip birçok ülkede yatırım yapmaya başladıkları görülmektedir. Bu açıdan ülkeler arasındaki teşvik sisteminin farklılıkları belirlenerek, ulusal sermayenin kaçışının engellenmesi gereklidir. Türkiye’de mevcut proje bazlı teşvik sistemi ile AB ülkelerinin genel anlamda teşvik sistemlerinin karşılaştırılması, bu açıdan önem arz etmektedir.

Son zamanlarda özellikle gelişmiş batı Avrupa ülkelerinden gelecek sermayeyi ülkelere çekmek için Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya, Polonya gibi doğu Avrupa ülkelerinin uyguladıkları cömert teşvik programları dikkat çekmektedir (Eser, 2011:52). Ulusal firmaların özellikle Avrupa ülkelerinde yatırım tercih etmesinin temel bazı nedenleri arasında pazara daha yakın olarak nüfuz etmek, hammadde ve ara maddelere daha rahat ve kolay erişim sağlamak, teknolojiye erişim

sağlamak, teşvikler sayesinde vergi yükünü azaltarak gümrük işlemlerini kolaylaştırmak, AB’nin içinde yer alarak sunduğu istikrarlı pazara ulaşmak şeklinde sıralayabiliriz.

AB’de teşvikler üye ülkelere göre farklılık göstermekte ve belli bir teşvik modeli bulunmamaktadır. AB’de teşvik politikalarını şekillendiren temel unsurlar; küreselleşme, Birlik içindeki özel girişimleri ve yatırımları teşvik etme, dünya pazarına entegrasyon ve iç pazarın tamamlanması açısından Birlik devletlerinin uluslararası rekabet gücünü arttırmaya yönelik yapısal düzenleme politikalarıdır (Özdaş, 2009: 42-45). AB’ne üye ülkeler arasında işbirliğini sağlamak için çeşitli düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu düzenlemelerden birisi yatırım teşvikleri hakkındadır (Öz ve Buyrukoğlu, 2018: 148). Avrupa Birliği’nin yatırım teşvik ve devlet yardımları “ Rekabete İlişkin Kurallar” başlığı altında Roma Anlaşması’nda tartışılmıştır. Anlaşmanın 107 (3) maddesinde; yaşam standardının düşük olduğu veya ciddi boyutta eksik istihdamın var olduğu bölgeler ile yapısal, ekonomik ve sosyal sorunların olduğu bölgelerin ekonomik gelişmesini teşvik etmeye yönelik desteklere ve Avrupa’nın ortak çıkarını ilgilendiren önemli projelerin gerçekleştirilmesine yönelik yardımlara yer verilmiştir (AB Başbakanlık Genel Sekreterliği, 2011: 41).

Proje bazlı teşvik sistemi içerisinde yer alan unsurlar arasında yer alan vergisel teşvikler, istihdam teşvikleri, finansman destekleri ve diğer destekler kategorilerinin genel hatlarıyla AB stratejileri ile benzerlik ya da farklılıklarının vurgulanması, mevcut teşvik sistemi ile beklenen etkilerin değerlendirilmesinde yardımcı olacaktır. Söz konusu karşılaştırmaya AB vergi politikasına değinerek başlanacak olursa, ortak bir vergi politikasından bahsetmek gerekecektir. Ortak vergi politikası tasarlamak adına üye devletler, aralarındaki vergisel engelleri ortadan kaldırarak daha istikrarlı bir AB pazarı oluşturmak ve vergi yapılarının daha kolay hale getirilmesi süreçlerini

hedeflemektedirler. Bu amaçla vergi oranlarının düşürülmesi iktisadi açıdan sermayenin kaçmasını dolayısıyla iktisadi sapmaları engellemeye çalışmaktadır. Üye devletlerin ifade edilen hedefleri gerçekleştirilmesinde üyeler arasındaki vergi koordinasyonları önemli bir araçtır. Özellikle dolaylı vergilerle ilgili olarak bir uyumun yakalanması hedeflenmişken farklı vergisel alanlarda da benzer bir uyum sağlamak göz ardı edilmemektedir. Özellikle bireylerin ve işletmelerin iç pazarda yüz yüze kaldıkları vergisel problemler üzerinde durmak ortak vergi politikasının temel bir görevi olmaktadır.

AB üyesi ülkelerin vergisel nitelikli teşvikler açısından özellikle vergi sistemlerinin uyumsuzluğunu gidererek mevcut mevzuatı modernize etmek ve basitleştirmek ve mali açıdan idari işbirliğini sağlamak, vergi kaçakçılığı ile mücadele etmek, sermayenin serbest dolaşımını sağlarken sahtekârlıkla mücadele etmek gibi temel hedefleri vardır. Bu sebeple AB vergi politikası, farklı vergi yapılarından kaynaklanan verimsiz işleyişe engel olmak, üye devletler arasındaki vergisel engellerin ortadan kaldırılması ve vergi yapılarının daha kolay hale getirilmesi süreçlerini kapsamaktadır (Kaye, 2017: 1232).

Görüldüğü üzere AB ülkelerinde teşvik politikaları içerisinde ortak bir vergi politikası benimsemek ve uyumlaştırma ön plandadır. AB ortak KDV sistemi ilkesini kabul etmiş ve buna göre; mal ve hizmetlerin fiyatıyla orantılı olarak, genel bir tüketim vergisi olan bu verginin, tüm mal ve hizmetlere uygulanması ve üretimden dağıtım sürecine kadar birçok aşamada vergiye tabii tutulması gerekmektedir. Söz konusu KDV sisteminde iki aşamalı oran söz konusudur. Bunlar standart oran ve indirilmiş oran şeklindedir. Mevcut proje bazlı teşvik sistemi içinde yer alan KDV indirim uygulaması, bu yönüyle AB ortak KDV politikasına benzerlik arz etmektedir.

AB ülkelerinin “Tek Pazar” hedefinin gerçekleşmesi için sermayenin serbest dolaşımının sağlanması gerektiğinden kurumlar vergisi açısından da

yakınlaştırma çalışmaları hız kazanmıştır. 1985 yılından bu yana %10 - %50’lerde olan Kurumlar Vergisi oranları 2000 yılında Lizbon Stratejisi ile Avrupa ülkeleri Kurumlar Vergisi oranlarını birbirlerine yakınlaştırmışlardır (Çiçek ve Uğur, 2019: 92). Bu düzenlemenin yanında AB Komisyonu ortak pazarın sürekli işleyişi için tüm yardım sistemlerini devamlı olarak incelemekte ve ortak pazarın sürekli işleyişi için gerekli tedbirleri almaktadır. Bu doğrultuda devlet yardım araçları komisyon tarafından dört grupta ele alınmaktadır. Bunlar (Yerebakan, 2007: 115);

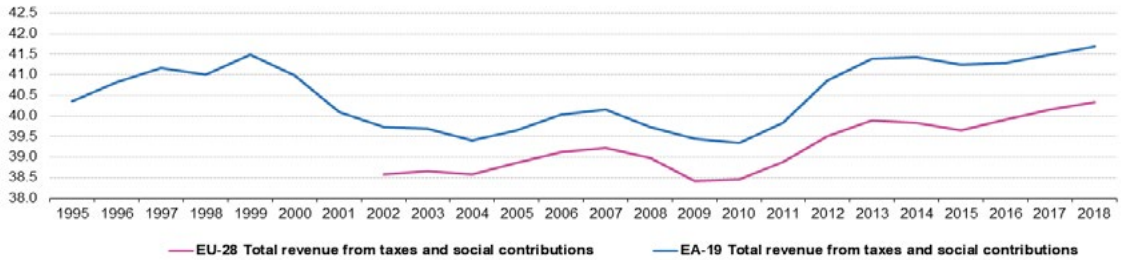
- Nakdi yardımlar ve vergi indirimi,
- Öz kaynak katılımı,
- Uygun koşullu krediler ve ertelenmiş vergi,
- Garantiler, şeklindedir.

Görüldüğü üzere AB içerisinde vergi kolaylıkları arasında kurumlar vergisi indirimi, KDV indirimi, yatırım indirimi, yerel vergi kolaylıkları ve hızlandırılmış amortisman gibi uygulamalar söz konusudur. Özellikle “proje bazlı teşvik sistemi” uygulamasına benzer nitelikte sayılabilecek şekilde ekonomik işbirliğini arttırmak adına çeşitli proje destekleri mevcuttur. Bu bağlamda küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik olarak KOBİ (küçük ve orta büyüklükteki işletmeler) niteliğindeki firmalar tasarlanmıştır. AB bünyesinde çalışan sayısı ve ciro dikkate alınarak KOBİ statüsünde belirlenen firmalara yönelik olarak uzun vadeli düşük faizli kredi imkanları, hibe şeklindeki destekler, yatırım harcamalarının ve promosyon faaliyetlerinin desteklenmesi vb. uygulamalar mevcuttur.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; AB üyeleri içerisinde her bir ülkenin vergi politikası yönüyle farklı uygulamalar söz konusu olabilir. Özellikle bazı ülkelerde “özel ekonomik bölge” ayrımı yapılarak bu bölgeler daha ayrıcalıklı teşviklerden yararlanabilmektedir. Bu durum Türk teşvik sisteminde de mevcut olup 6 bölge ayrımı yapılarak bazı teşvik unsurları bölge bazında ayrılmaktadır.

Üye devletler vergi teşvik politikalarında öz kaynak finansmanını desteklemek için, özellikle yenilikçi şirketler ve girişimlere odaklanmaktadır. Örneğin Finlandiya girişimcilerin özel yatırımları artırmaları için çifte vergilendirmenin kaldırılması ve özel kişilerin ellerindeki fonlarını yatırımlara yönlendirecek politikalar üzerinde durmaktadır. Birleşik Krallık diğerlerinin yanı sıra üç vergi teşvik programı sunmuş olup, tohum yatırım, risk sermayesi ve KOBİ'ler üzerinde durmaktadır. Almanya ise 2020 yılı Birliğin araştırma raporunda, vergiden ziyade hibe programlarına odaklandığını bildirmiştir. Komisyon vergi teşvikleri konusunda çalışmaları sürdüreceğini ve başarılı sonuçlar alınacağını ifade etmektedir (WP, 2020: 2).

Grafik 1: Toplam Vergi Gelirlerinin ve AB- 28 ile Avrupa 19 Ülkelerinde 1995- 2018 Dönemi GSYİH Oranları

Kaynak: Source Eurostat (online data code_gv_10a_taxag)

Komisyon, vergi teşviklerini özenle uygularken “vergi gelirlerinin seyri bu durumdan ne şekilde etkilenmektedir?”, sorusuna cevap olarak, belli bir zaman aralığında vergi gelirleri seyri gözlemlenebilir. Grafik 1’de 1995-2018 yılları arasında toplam vergilerin hasıla içerisindeki payına yer verilmiştir. Bu tabloya göre AB 28 ve AB 19 değerlerinin 2010 yılı sonrasında 2014 yılına kadar sürekli artış eğiliminde olduğu 2018 yılında, AB-28’deki vergi geliri (sosyal katkılar dâhil) GSYİH’ nin % 40,3’ünü oluşturmuştur. Euro alanındaki vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranı (AB-19) % 41,7 ile AB-28’e göre daha yüksektir. 2018 vergi gelirlerinin GSYİH’ ya oranı; Fransa’da % 48,4’ ü, Belçika’da % 47,2’yi ve Danimarka’da % 45,9 ‘u, ardından İsveç’te % 44,4’ü, Avusturya’da % 42,8’i, Finlandiya’da % 42,4’ü ve İtalya’da % 42’yi göstermektedir. En düşük pay olarak ise İrlanda % 23, Romanya % 27,1, Bulgaristan % 29,9, Litvanya % 30,5 ve Letonya’da % 31,4 olarak kaydedildi (Eurostat, Tax Revenue Statistics, 2018). Türkiye için ise 2018 yılı için genel bütçe vergi gelirlerinin GSYİH payı % 19,8 olarak gerçekleşmiş olup, en yüksek 2011 yılında % 20,4 olarak gerçekleşmiştir (www.gib.gov.tr). Bu karşılaştırma aslında toplam vergi yükünün Türkiye’de AB ülkelerine kıyasla ne kadar düşük olduğunun da bir kanıtıdır.

Proje bazlı teşvik sistemi aynı zamanda özelliği olan alanlarda üretimi ve ihracatı teşvik etmektedir. İhracatın teşviki konusunda Türkiye, uluslararası işbirliği açısından uluslararası kuruluşlara yönelik sorumluluklara ters düşmeyecek metotlarla ihracatın desteklenmesini hedeflemiştir. Özellikle AB ile ekonomik ilişkilerde önem arz eden bu karara bağlı olarak daha önce ifade edilmeyen yedi adet teşvik aracının uygulanmaya başlaması söz konusu olmuştur. 1995 yılındaki İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı ile yedi teşvik aracı belirlenmiştir. Bunlar (1995-22168 R.G, Karar Sayısı 94/6401, madde 3)

- Arge yardımları,
- Çevre koruma yardımları,

- Uluslararası niteliği olan yurt dışı ve yurt içi ihtisas fuarlarıyla ilgili olan yardımlar,
- Pazar araştırmalarına bağlı yardımlar,
- Eğitim yardımları,
- Yurt dışı ofis kurma, mağaza açma ile tanım faaliyetleri destekleme yardımları,
- Tarımsal mamullerde ihracat iadesi yardımları, şeklindedir. Ayrıca KDV ve ÖTV de ihracat istisnası uygulaması olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu unsurlar AB ülkelerinde mevcut olmakla birlikte bazı teşvik unsurları diğerlerine kıyasla daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle Ar-Ge destekleri ile “Yeşil Politika” gereği çevre koruma yardımları önemli ölçüde AB gündemini meşgul etmektedir. Çevre ve enerji endüstrisi özellikle küresel etkileri nedeniyle ciddi bir sektör haline gelmekte ve Avrupa Birliği tarafından ciddi ölçüde dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda AB genelinde çevre ve enerji endüstrisi, toplam yardımların % 23,40’ını teşkil etmektedir (Öz ve Buyrukoğlu 2018: 155).

AB’deki teşvikler içerisinde özellikle Ar-Ge desteklerinin oldukça önemli bir yeri olduğunu, ileri teknoloji gerektiren yatırımlara verdikleri önem ile gözlemleyebiliriz. Bu yatırımlar ilerleyen dönemlerde önemli düzeylerde istihdam temin edebilecek yatırımlardır. Türkiye’de ise proje bazlı teşvik sisteminde özelliği olan yani yeni teknoloji denilebilecek özellikte olan yatırımlara odaklanılmaktadır. Bu yönüyle bu teşvik sistemi büyük ölçüde AB teşvik stratejilerine benzemektedir.

Proje bazlı teşvik sistemi içerisinde yer alan bir diğer teşvik unsuru, istihdama yönelik teşviklerdir. Avrupa Birliği’nde teşvik uygulamalarının öne çıkan amaçları arasında da istihdam yer almaktadır. Avrupa Birliği’ne üye ülkeler arasında farklı düzeylerde kalkınma göz önünde bulundurularak, yaşam standardının düşük olduğu ve eksik istihdamın olduğu bölgelerin ve devletlerin ekonomik kalkınmasının desteklenmesi için belirli koşullarda destekler sağlanmaktadır (Giray, 2008:

139). Benzer durum Türkiye açısından da geçerli olmakla birlikte bölgeler arası gelir eşitsizliğini gidererek, gelir dağılımında adaletsizliği de kısmen olsa çözüm getirmek hedeflenmektedir. Özellikle istihdam olanaklarının çeşitlenmesi, işgücünün nitelikli hale gelmesi, uzmanlaşmanın sağlanması da teşviklerden beklenen sosyal nitelikli çıktılardır.

AB’de, üye devletlerin ekonomilerinde meydana gelen işsizlik, ekonomik krizler, sanayileşmedeki döngüsel dengesizlikler gibi rahatsızlıkların giderilmesi için teşvik araçlarından yararlanılmaktadır. Ayrıca AB içindeki sektörler diğer güçlü ve ileri teknolojilere sahip ülkelerle rekabet edebilmelerini sağlamak ve bu tür sektörler ile eşit koşullar altında rekabet edebilecek ulusal şirketler kurmak amaçlanmaktadır (Giray, 2008: 138-139). AB üyesi ülkeler tarafından benimsenen teşvik politikaları ve teşvik araçları ile sağlanan yardımlar sürdürülebilir büyüme ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla doğrudan yabancı yatırımcılara da olumlu bir ivme kazandırmaktadır (Öz ve Buyrukoğlu, 2018: 158).

AB, ekonomi politikalarını şekillendirirken sürdürülebilir büyüme ile birlikte istihdam stratejilerini de dikkate almakta ve bunu ekonomik ve sosyal uyum gözeterek yerine getirmektedir. Özellikle karbon kullanımının düşürülmesi hedefine uygun yeni iş alanlarının yaratılması amaçlanarak “Green Economy (Yeşil Ekonomi)” politikalarına işlerlik kazandırmak hedeflenmiştir. Yeni istihdam yaratılması için yeni iş yerlerinin artırılmasının gerekli olduğuna vurgu yapılarak orta ve küçük ölçekli işletmeleri çeşitli yollarla desteklemeleri gerektiğini belirtmektedir. Bunun için özellikle KOBİ'lere yönelik teşvikler hazırlayarak vergi indirimleri ve sübvansiyonlara yönelmektedirler.

AB işgücü arzı ve işgücü talebini etkileyen unsurları belirlerken gerek işgücü arzı esnekliği gerekse işgücü talebi esnekliklerini de dikkate alarak belirlemektedir. AB’nin “İşgücünü Vergilendirmede Teşvikler ve Etkileri” başlıklı raporunda işgücünü vergilendirmede uzun vadede işgücü üzerinde daha fazla teşvik unsurlarının söz konusu olması hedeflenmektedir (European Commission, 2015: 96).

Bunun yanında AB üye ülkeleri Avrupa İstihdam İşgücü Kurumu'nun istekleri doğrultusunda çalışmalar yapmaktadırlar. Avrupa ülkelerinde özürsüz istihdamının artırılması için özürsüz kişilerin istihdamının zorunlu kılınması yerine, işverene başka bazı imkânlar tanınmaktadır. Özürsüzler için yasal istihdam zorunluluğu bulunan Avrupa ülkelerinden Almanya, Fransa, Çek Cumhuriyeti, İspanya, Romanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya ve Polonya'da işverene vergi indirimi sağlanması, özürsüz istihdamı nedeniyle yapılması zorunlu olan yatırımların yarısının devletçe karşılanması, zorunlu iyileştirme hizmeti verilmesi, belirli süreyle ücretlerinin ve/veya sigorta primlerinin devletçe karşılanması, işverene kredi veya sübvansiyon verilmesi gibi istihdamı teşvik edici devlet katkıları da bulunmaktadır (Beceren ve Kasalak, 2010: 53).

İstihdam anlamında önem arz eden ve Türkiye'nin de dâhil olduğu Avrupa İstihdam Stratejisi (AİS) 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde, dört ana başlık ve on dokuz rehber ilke belirlenmiştir. Bu dört başlık istihdam edilebilirliğinin artırılması, yeni bir girişimcilik kültürünün oluşturulması, firmalar ile çalışanların adaptasyonunun artırılması ve fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi ilkeleri üzerine kurulmuştur (Öz ve Karagöz, 2015: 106). Avrupa İstihdam Stratejisi, iş piyasasında yaşanan problemleri gidermek için AB düzeyinde alınmış çeşitli iş piyasası önlemlerini kapsamaktadır. AB'ne üye devletlerin istihdam politikalarının belirlenmesi ve girişimciliğe özendirerek iş kurma kolaylığı sağlanması, vergisel destekler sağlanması, risk sermayesi sağlanması Avrupa İstihdam Stratejisinin temel hedefleri arasında yer almaktadır (Eser ve Terzi, 2008: 237-238). Avrupa İstihdam Stratejisi, üye ülkelerdeki istihdamı artırmayı hedeflenmektedir. Ancak her üye ülkeler için tek tip politika uygulanması hedeflenmemekte ortak amaçlara yönelik politikalar amaçlanmaktadır (Mosher ve Trubek, 2003: 73). Görülmektedir ki; AB istihdam geliştirme stratejileri Türkiye'deki proje bazlı teşvik sistemindeki uygulama örneklerinden daha fazla çeşitlilik arz etmektedir. Ancak Türkiye'de de son yıllarda gerek esnek çalışma uygulaması, gerek

kadın işgücünü artırma yönündeki politikalar istihdam geliştirme yönünde önemli adımlardır.

Türkiye'deki proje bazlı teşvik sistemi içinde yer alan finansman desteği konusunda Avrupa Birliği, uygulama açısından Birlik bütçesi sayesinde önemli ölçüde destekler sağlamaktadır. Çünkü mali yardımlar kapsamına yönelik gerçekleştirilen yardımların önemli bir kısmını Birlik bütçesinden finanse etmektedir. Bazı yardımları ise Avrupa Yatırım Bankası aracılığı ile sağlanan krediler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Özellikle Birlik bütçesinden sağlanan yardımlar çeşitli nedenlerle yapılmakla birlikte, ortak tarım politikası ve bölgesel politikalar özel bir öneme sahiptir. Özellikle Avrupa'da karbon üretimini sıfır hale getirmeyi hedefleyen üretim sürecini bu hedefe odaklamak için geliştirilen "Yeşil Sanayi Politikası", son yıllarda üzerinde önemle durulan konular arasındadır (Lucchese ve Pianta, 2020: 2).

Sözü edilen destekler finansal durumun iyileştirilmesine ve ticari kuruluşların rekabet gücünün ve yenilikçiliğinin artmasına katkı sağlamaktadır. İşletmelerin özellikle rekabet mücadelesinde galip olmaları, Avrupa pazarında söz sahibi olmaları için yatırım desteklerinin önemi açıktır. Pek çok araştırmada AB fonlarının kullanımı ile yatırımlardaki artış arasında pozitif bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Piatkowski, 2020: 3). Çünkü AB fonlarının, işletmenin gelişimi üzerinde önemli bir rol oynayarak olumlu bir etkiye sahip olduğu ve pazardaki rekabetçi konumunu geliştirmede önemli bir argüman olduğu Dorozynski vd. (2013) tarafından da vurgulanmıştır. AB'nin desteğiyle tamamlanan projelerin firmaların genişlemesine, makine alımı yoluyla üretimin modernizasyonuna izin vermek suretiyle yeni teknolojilerin kullanımı ve üretim kapasitesinin artırılmasına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Dorozynski vd., 2013: 97).

Görüldüğü üzere AB ülkelerinde tümüyle birbirine benzer teşvik sistemleri uygulaması olmayıp, Komisyonun ortak hareket ettiği belli başlı devlet destek türleri söz konusudur. Bu yardımlar en son veriler itibarıyla 2018 yılına ait olup tablo 2'de

görüldüğü üzere; çevre koruma, Ar-Ge, bölgesel büyüme vb. şeklinde “AB Devlet Desteği Skorları” olarak yıllık ülke bazında yayınlanmaktadır. Dolayısıyla her bir ülkenin teşvik sistemi kendine özgü bir yapı arz ettiğinden, burada genel hatlarıyla devlet desteklerinin türleri itibarıyla yüzdelerle dağılımları görülebilir. Buna göre en büyük payın tüm AB ülkeleri için geçerli olmak üzere “çevre koruma” başlığı altında toplandığı görülmektedir. Burada yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, çevrenin tahribatının önlenmesi için sürdürülebilir kalkınma seçenekleri üzerinde durulmaktadır. Bunu yanı sıra önemli ölçüde Ar-Ge desteği sağlandığı da görülmektedir. Özellikle bilim, fen, sağlık ve uzay teknolojileri alanlarında pek çok Ar-Ge desteği söz konusudur.

Tablo 2: AB Ülkeleri Devlet Yardımlarının Dağılımı (%), (2018)

	Devlet Yardım Harcama Türleri				
	Çevre Koruma (%)	Ar-Ge ve İşsizlik (%)	Bölgesel ve Sektörel Büyüme ile KOBİ Destek(%)	Kültürel Amaçlı Harcamalar ve Eğitim Destek (%)	Diğer Politik Amaçlar (%)
Avusturya	69	16	6	4	5
Belçika	32	32	5	16	15
Bulgaristan	77	21	0.7	1	0.3
Hırvatistan	46	20	19	5	10
Kıbrıs	44	4	16	35	1
Çek	58	14	17	7	4
Danimarka	66	4	9	17	4
Estonya	59	5	4	29	3
Finlandiya	49	36	4	3	8
Fransa	28	15	17	19	21
Almanya	82	2	17	3	6
Polonya	20	15	16	26	23
Yunanistan	37	20	27	9	7
Macaristan	11	15	44	18	12
İrlanda	63	15	13	5	4
İtalya	16	13	10	21	40
Letonya	21	4	57	11	7
Litvanya	34	6	14	37	9
Lüksemburg	66	4	19	5	6
Malta	23	4	40	28	8
Hollanda	57	14	11	10	8
Portekiz	10	4	58	20	8
Romanya	67	4	23	3	3
Slovakya	41	15	32	6	6
Slovenya	45	25	14	8	8
İspanya	17	9	22	27	25
İsveç	71	14	5	4	6
İngiltere	42	23	15	13	7

Kaynak: European Commission, **State Aid Scoreboard 2019:** State aid Policy and Strategy, s.60-87 arasındaki tek tek ülke verileri bir araya getirilmiştir.

Görülmektedir ki; AB teşvik sisteminde özellikle vergi indirim, vergi istinası vb. vergisel kolaylıklardan daha ziyade, özellikli alanlarda (Ar-Ge, yeşil politika, yenilenebilir enerji, uzay teknolojileri vb.) ya da bölgelerde (gelişmede öncelikli bölge ayırımı) bizzat finansman desteği özellikle hibe, yardım vb. teşvikler dikkati çekmektedir. Türkiye'deki proje bazlı teşvik sistemi ile kıyaslandığında, finansman desteği bir teşvik unsuru olarak karşımıza çıkmakta ancak sağlanan teşviklerde belli süre ya da sınırların geçerli olması örneğin; yatırım tutarının %49'unu geçmemek üzere ve edinilen payların 10 yıl içerisinde halka arz veya yatırımcıya satışı şartıyla sermaye katkısı gibi uygulamalar, teşvikleri AB'ne kıyasla daha dolaylı hale getirmektedir. Çünkü AB ülkelerinde teşvikler, ilgililere daha doğrudan yani hibe ve yardım şeklinde yapılmaktadır. Bu durum aslında Birlik bütçesi dışında ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle de doğrudan bağlantılıdır. Ancak Türkiye'de özellikle son 10 yılda teşvikler hakkında yapılan düzenlemelerin, teşviklerden beklenen etkinin görülmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.

Sonuç

Devlet teşvikleri ülkenin ekonomik anlamda gelişme sağlayabilmesinde önemli rol oynayan özel sektörün devlet tarafından desteklenmesini ifade etmektedir. Devlet, özel sektörü destekleyerek yatırımların arttırılmasını amaçlamakta ve buradan hareketle üretim ile istihdam potansiyelini yukarı seviyelere çıkarmayı hedeflenmektedir. Ayrıca bu amaçlara bağlı olarak yatırımların bölgeler arasında eşit şekilde dağılımın sağlanması, ihracatın arttırılması, AR-GE ve inovasyon değeri yüksek ürünlerin üretiminin sağlanması ile uluslararası

rekabet edilebilirliğinin arttırılması diğer hedefler olarak sıralanabilir. Tüm bu hedefler ile birlikte ülkelerin ekonomik büyümesinde teşvikler kapsamında yatırımların sürükleyici bir rol oynadığı unutulmamalıdır.

Bu çalışmada 2016 yılında kabul edilen 9495 sayılı Proje Bazlı Yeni Teşvik Sistemi incelenmiştir. Bu Kanuna göre, yatırımların proje bazında desteklenmesi amaçlanmıştır. Yapılacak destek unsurları proje bazında ayrımlara tabi tutulmuştur. Proje destek unsurları; vergisel destekler, istihdam destekleri, finansman destekleri, yatırım yeri ile ilgili destekler, diğer destekler şeklindedir. 2012 yılında kabul edilen ve halen mevcut teşvik sistemine ek olarak 2016 yılında proje bazlı teşvik sistemine 4 ayrı destek unsurları eklenmiştir. Bu destek unsurları; nitelikli personel desteği, enerji desteği, altyapı desteği ve kanunlarla getirilen izin, tahsis, ruhsat, lisans tesciller ve diğer kısıtlayıcı hükümler için istisna getirilmesi veya yasal veya idari süreçlerde kolaylaştırıcı düzenleme yapılması gibi yeni destek unsurlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda öncelikle proje bazlı teşvik sistemi incelenmiş, daha sonra teşvik unsurları karşılaştırılarak Türkiye ve Avrupa Birliği için mevcut durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Kabul edilen proje bazlı teşvik sistemi ile ülkenin yerli üretiminin arttırılması, son dönemlerde stratejik önemi artan sektörler ve savunma sanayi gibi sektörlerin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada proje bazlı teşvik sistemi değerlendirilirken, AB ülkelerindeki teşvik sistemleri karşılaştırılarak, teşviklerin türleri ve beklenen etkilere ilişkin çıkarımda bulunmak amaçlanmıştır. Türkiye'nin AB sürecinde yaptığı politika uyumlaştırmalarından teşvik sisteminin de etkilendiği ifade edilebilir. AB'ne üye ülkelerin

belirli bir teşvik uygulamaları bulunmamakla birlikte her ülke için farklı teşvik modelleri geliştirilmektedir. Teşvik sisteminin ülkeden ülkeye farklılık arz edebilmesi nedeniyle Türkiye'nin de kendine has bazı özelliklerinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Çalışmanın konusunu oluşturan proje bazında teşvik sistemi adı altında AB'de bir teşvik sistemi bulunmamasına rağmen uygulanmakta olan bazı unsurların benzerlikler içerdiği ifade edilebilir. Sağlanan vergi kolaylıkları, özellikli alanlara yönelik teşvikler, bölge ayrışmaları ve teşvik planlamaları yanında istihdam ve yatırımların artırılması ile ekonomik gelişme sağlanabilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'de de bazı uygulama değişiklikleri ile teşvik politikasında benzer unsurların yer aldığı söylenebilir. Proje bazlı teşvik sistemi ile AB'de uygulanan özellikli alanlara yönelik teşviklerin (Ar-Ge, katma değeri yüksek ürünler, inovasyon gibi) büyük benzerlikler gösterdiği rahatlıkla ifade edilebilir. Türkiye'de son dönemde uygulanan ekonomi politikaları ve özellikle son 10 yılda yapılan teşvik düzenlemeleri ile teşvik politikalarında büyük ölçüde eşgüdüm sağlandığı ve gelişme düzeyini büyük ölçüde yükselttiği ifade edilebilir. Ayrıca son dönemde uygulamaya konulan yatırımların proje bazında desteklenmesi yönündeki teşviklerin bunu sağlamada başarılı bir politika olduğu ve devamlılığı sağlayacağı ileri sürülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki; AB ülkelerinde teşvikler, ilgililere daha doğrudan yani hibe ve yardım şeklinde yapılmaktadır. Yardımların daha doğrudan olmasında Birlik bütçesinin önemli etkisi olduğu söylenebilir. Bu noktada Türkiye, AB ülkelerinin teşvik politikalarına çeşitlilik yönünden yaklaşmakla birlikte, bazı teşvik prosedürleri ve şartlar yönüyle daha dolaylı teşvikler söz konusudur.

Kaynakça

- Akdeve, E. & Karagöl, E. T. (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 329-350.
- Altay, A. & Karabulut, Ş. (2017). "Türkiye'de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 189-202.
- Başbakanlık AB Genel Sekreterliği (2011). "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", Ofset Fotomat, Ankara.
- Beceren, E. & Kasalak M. A. (2010). "Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi ve Üye Ülke Stratejilerinin 10 Hedef Kapsamında İstihdama Yönelik Uygulamaları", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2), 49-55.
- Candan, G. T. & Yurdadoğ, V. (2017). "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 154-177.
- Çiçek, U. & Uğur, K. (2019). "Avrupa Birliği Ülkelerinde Dolaylı – Dolaysız Vergilerin Yapısı", *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 77-96.
- Dorozynski, T., Janusz S. & Wojciech U. (2013). "The Use Of EU Structural Funds By Enterprises InThe Lodz Region", *Comparative Economic Research*, 16, 79-99.
- Eser E. (2011). "Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri Ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler", Dpt Uzmanlık Tezi Yayın No: 2822, 1-242.
- Eser, B.Y. & Terzi, H. (2008). "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (30), 229-250.
- European Commission Taxation Papers (2015). Working Paper: Study on the Effects and Incidence of Labour Taxation, N. 56- 2015.
- European Commission (2019), State Aid Scoreboard 2019: State aid Policy and Strategy.
- Eurostat. (2019). "Tax Revenue Statistics", <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui>, (Erişim Tarihi: 28.5.2020).
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2015). Bütçe Gelirleri, GSYH, Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Vergi Yükü, www.gib.gov.tr, (Erişim Tarihi: 28.5.2020).
- Giray, F. (2008). "Vergi Teşvik Sistemi", Ezgi Kitabevi, Bursa.

- Giray, F. (2016). "Vergi Teşvik Sistemleri ve Uygulamaları", Yenilenmiş 3. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2020). 2019 Bütçesi Makroekonomik Gelişmelere İlişki Değerlendirme. <https://www.hmb.gov.tr/haberler/hazine-ve-maliye-bakani-berat-albayrak-2019-yili-merkezi-yonetim-butce-kanun-teklifi-gorusmelerinde-konustu>, (Erişim Tarihi: 02. 03.2020).
- Karabağ, U. (2018). Proje Bazlı Teşvik Sistemi'nin Getirdikleri, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/the-deloitte-times/haziran2018proje-bazli-tesvik-sisteminin-getirdikleri.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.03.2020).
- Karabıçak, M. (2013). "Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Anlamda Kalkınma Üzerine Olası Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 263-280.
- Karagöl E. T. (2018). "Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Dengelenme: Yeni Ekonomi Programı Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 13,2, 151-159.
- Karakurt, A. (2010). "Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(02), 143-163.
- Kaye, T. A. (2017). "Direct Taxation in the European Union: From Maastricht to Lisbon", *Fordham International Law Journal*, 35(5), 1231-1285.
- Kılıçaslan, H. & Kılıç, Z. (2016). "Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşviklerinin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme", *International Congress of Management Economy and Policy Proceeding Book*, 3970-3989.
- Leblebici, F. (2002). "Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi", Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 2663, Ankara.
- Lucchese, M.& Pianta, M. (2020). "Europe's Alternative: A Green Industrial Policy For Sustainability and Convergence", MPRA Paper No. 98705, 2-17.
- Mosher, J. S. & Trubek, D. M. (2003). "Alternative Approaches To Governance in The EU: EU Social Policy and The European Employment Strategy", *Journal Of Common Market Studies*, 41 (1), 63-88.
- OECD.(2001). "Competition Policy in Subsidies and State Aid", DAFPE/CLP(2001)24, <http://www.oecd.org/regreform/sectors/2731940.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.5.2020).
- Oden M. D. (2008). "Generating Momentum Toward a Sustainable Economy: The Case of Austin Incentives", *Bureau of Business Research*, 4, 1-6.
- Öz, E. &Buyrukoğlu, S. (2018). "Investment Incentives in theEuropean Union and Selected World Countries", *Sosyoekonomi*, 26 (37) , 147-170.
- Öz, C. S. & Karagöz, S. (2015). "Avrupa 2020 Hedeflerinin Avrupa İstihdam Stratejisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 99-122.
- Özdaş, Y. (2009). "Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Peters, A. &Fisher, P. (2004). "The Failures of Economic Development Incentives", *Journal of theAmerican Planning Association*, 70(1), 27-37.
- Piatkowski M. J. (2020). "Results of SME Investment Activities: A Comparative Analysis Among Enterprises Using and Not Using EU Subsidies in Poland", *AdministrativeSciene*, 10(4), 2-26.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020). "Uygulama Sonuçları 31/12/2019 İtibarıyla". Proje Bazlı Teşvik Sistemi. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. <https://sgm.sanayi.gov.tr/support-incentives/investment-incentivesystems>, (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- Sevinç, H., Emsen Ö.S. & Bozkurt, E. (2016). "Yatırım Teşvik Politikalarının Bölgesel Belirleyicilerine Yönelik Bir Analiz: Türkiye Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 525-556.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020). "Yatırımların GSYH ve MYB İçindeki Payı", <http://www.sbb.gov.tr/yatirimlar/yatirimlarin-gsyh-ve-myb-icindegipayi>, (Erişim Tarihi: 29.02.2020).
- Steenblik, R. (2007). "A SubsidyPrimer", *Global SubsidiesInitiative of the International InstituteforSustainable Development*, Geneva, <https://www.iisd.org/gsi/sites/default/files/primer.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.5.2020).
- Susam, E. (2010). "Osmanlı Sanayileşme Hareketleri ve Teşvik-i Sanayi Kanunu", Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şaşmaz, M. Ü. & Öztürk, Ö. F. (2019). "Mali Teşvikler İle İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Tr33 Bölgesi Örneği", M. Taytak ve M. Ü. Şaşmaz (Ed.), *Türkiye'de Mali Teşvik Sistemi ve Uygulamaları*, Ekin Yayınevi: Bursa, 251-270.

- Takım A. & Ersungur Ş. M. (2018). "Türkiye'de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları Ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi?" *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 32 (3), 725- 744.
- TDK (2020). "Güncel Türkçe Sözlük". <http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 25.2.2020).
- Tekin, A. (2006). "Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 301-316.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2020). İstihdam Teşvikleri, <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/employment-promotion/lang-tr/index.htm>, (Erişim Tarihi: 01.03.2020).
- UNCTAD (2000). "Tax Incentives and Foreign Direct Investment A Global Survey", ASIT Advisory Studies No. 16.
- UNCTAD (2018). "World Investment Report 2018- Investment and New Industrial Policies", United Nations: New York and Geneva, https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf, (Erişim Tarihi: 16.5.2020).
- WP (Working Paper) , (2020). "Sharing Good Practices Among Representatives Of Member States Nominated byThe SME Envoys", http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources, (Erişim Tarihi: 28.05.2020).
- Yavan, N. (2010). "Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği", Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yavan, N. (2011). "Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği", Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No:27, Ankara.
- Yerebakan, M. (2007). "Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları ve Ülkemize Uygulanabilirliği", İTO Yayın no: 2007-51. Entegre Matbaacılık.
- Yılmaz, E. (2016). "Türkiye'de Son Dönemde Uygulamaya Konan Teşvik Sistemlerinin Temel Özellikleri", Merkezın Güncesi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/turkiyede+uygulamaya+konan+tesvik+sistemleri>, Erişim tarihi: 28.02.2020.
- 2002/4720 Sayılı Kararname (2002), 2002/4720 Bölgesel İstatistiklerin Toplanması, Geliştirilmesi, Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Analizlerinin Yapılması, Bölgesel Politikaların Çerçevesinin Belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine Uygun Karşılaştırılabilir İstatistik Veri Tabanı Oluşturulması Amacıyla Ülke Çapında İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasının Tanımlanmasına İlişkin Hakkında Karar.
- 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2012). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 19.06.2012, 28328 Sayılı Resmi Gazete.
- 2016/6745 Sayılı Kanun (2016). Yatırımlara Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 07.09.2016, 29824 Sayılı Resmi Gazete.
- 2016/9495 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2016). Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 26.02.2016, 29900 Sayılı Resmi Gazete.
- 94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı. 1995-22168 Resmi Gazete.